

Patrik Ouředníki europeaanad

Mul on väga hea meel tutvustada eesti lugejale selle sajandi üht silmapaistvaimat tšehhi kirjameest – kirjanikku, tõlkijat, kirjandusteadlast, leksikograafi, maletajat ja mõtlejat Patrik Ouředníki ja tema „Europeanat”, üht viimaste aastakümnete tõlgituimat tšehhi ilukirjanduslikku teost. „Europeana. Kahekümenda sajandi lühiajalugu” ilmus 2001. aastal, just sajandivahehusel, mil oli parim aeg teha kokkuvõtteid lõppenud pöörasest aastasajast. Kohe ilmumisaastal sai „Europeanast” Tšehhimaal aasta raamat – seda tiitlit annab välja sealne suurim ajaleht „Lidové noviny”, samal aastal ilmus ka raamatu esimene tõlge. Nüüdseks on „Europeanat” tõlgitud enam kui kolmekümnesse keelde, seal hulgas mitmesse suurde keelde, alustades prantsuse ja inglise keelest. 2014. aastal pärjati Patrik Ouředník senise loomingu eest Tšehhi Vabariigi riikliku kirjanduspreemiaga.

Raamatu autor sündis 1957. aastal Prahast ja nagu paljud tema kaasaegsed osales temagi intellektuaalide vastupanus tollasele režiimile. 1979. aastal kirjutas Ouředník alla petitsioonile, mis nõudis poliitvangide vabastamist, ja pärast seda sulgusid tema ees kodumaa kõrgkoolide ukseid. Paar aastat pidas tulevane kirjanik kõikvõimalikke ameteid – oli raamatukaupmehe abi, laomees, saniteerik, arhivaar ja abitööline. Samal ajal tegeles ta malega ja just tänu sellele õnnestus tal 1985. aastal emigreeruda Prantsusmaale, kus ta tegutses mõnda aega maletreenerina. Prantsusmaal läks ta ka ülikooli ja keskendus peamiselt prantsuse kirjandusele, aga ka religiooni- ja ideede ajaloole. Ta osales Nouallaguet’ vabaülikooli asutamisel, kus ta tegutses hiljem ka lektorina. Ouředník on aidanud koostada mitmeid teaduslikke leksikone ja teinud kaastööd paljudele teadusväljaannetele. Viljaka tõlkijana on ta vahendanud tšehhi keelde näiteks Boris Viani, Jacques Breli, Samuel Becketti, Francois Rabelais’ ja Raymond Queneau’ loomingu. Väga hinnatud on tema luuletõlked tšehhi keelest prantsuse keelde (Vladimír Holan, Ivan Wernisch, Jan Skácel jt.).

Proosakirjanik sai temast alles Prantsusmaal. Tänapäevaks on tal ilmunud paarkümmend enam või vähem ilukirjanduslikku teost, millest „Europeana” kõrval on enim tähelepanu pälvinud ja tõlgi-

tud krimilugu „Ad acta” (2006). Tema esimene proosateos „Aasta kakskümmend neli” (*Rok čtyřadvacet*, 1995) on mänguline mälestusteraamat, milles meenutatakse nii isiklikku kui ühiskondlikku aastatest 1965–1989, ja see pakub äratundmisrõõmu kõigile, kes selle ajaperioodiga on kokku puutunud. Autori viimased raamatud on kirjutatud juba prantsuse keeles – küllap annab seegi tunnistust Ouředníki silmapaistvast keeleandest. Tema emakeelne originaallooming paistab silma erakordse keelekasutuse poolest. Ouředníki sulest on ilmunud ka mitu tšehhi keele väheuuritud valdkondadele pühendatud sõnastikku, mis on koostatud nii, et need oleksid ühtlasi elamust pakkuv lugemisvara, näiteks slängisõnastik „Tšehhi keele sodivihik” (*Šmírbuch jazyka českého*, 1988), „Ei ole midagi uut päikese all” (*Aniž jest co nového pod sluncem* 1994) piiblitsitaatide kasutamisest kirjanduses ja „Võtite küsi kõrtsmikult” (*Klíč je ve výčepu*, 2000) plankudelt ja peldikuseintelt leitud väljenditest.

2001. aastal ilmunud „Europeana” tõi autorile peaaegu üleöö rahvusvahelise tuntuse. Arvukate tõlgete kõrval viitavad raamatu erilisele kohale kaasaegses tšehhi kirjanduses ka „Europeana” rohkearvulised dramatiseeringud ja lavastused nii Tšehhi ja Prantsuse teatrites kui ka mujal. „Europeana” ebatavaliselt naivistlik esituslaad pakub lugejale võimaluse muiata nii lõbustatult kui sarkastiliselt sündmuste ja tendentside üle, millest muidu tavatsetakse rääkida surmtõsiselt. Üsna pea pärast raamatu ilmumist kirjutas tuntud kultuuriajakirjanik Jiří Peňás nädalalehes „Týden”: „Tõelist kirjandust ja kunsti ei huvita ajaloo sammude korrapära, vaid võmmud ja jalahoobid, mis selle marsi käigus üksikisikut tabavad. Ümber jutustada, mitte ümber kirjutada moodsa aja lugu kui kõrvakiilude võitlust, milles on inimkond osalenud universaalsel Euroopa tsivilisatsiooni tasandil nn. Europeana kontinendil, tähendab üles märkida seda ajalooliste kõrvakiilude jada – see ongi ainus viis, kuidas küpselt ajaloole vaadata.”

Minule tõlkijana pakkus kõige rohkem äratundmisrõõmu Patrik Ouředníki öeldu Tšehhi TV vestlussaates „Čtenářský deník” 2016. aastal. Seal rääkis ta, et „Europeana” on näiliselt juhuslike faktide, kuulujuttude ja arvamuste kogum ja sellepärast on temale kui autorile see pealkiri tegelikult mitmusevorm kesksoolisest neo-

logismist *europæano*, mida võiks suupäraselt eesti keelde tõlkida *europæana*. *Europæana* on inimeste reaktsioonid erinevatele ilmingutele XX sajandil, nende muljed ja arusaamad sellest, mis möödunud sajandil aset leidis. Ouředník ütleb, et raamatu lugeja on tema kaasautor, sest tekstis on õhku paisatud küsimused, millele lugeja ise vastuseid otsib. Lugejale torkab kindlasti silma sidesõna „ja”, mida autor kasutab sihilikult palju, et veel kord rõhutada ratakust ja mõttevoo hüplikkust, mis iseloomustab tema sõnul möödunud sajandit. Tšehhi keeles on komade kasutus rangelt reglementeeritud ja Ouředník rääkis, et teksti algses variandis üritas ta seda järgida, ent siis, kui ta hakkas koos tõlkijaga raamatut prantsuse keelde panema, ta loobus komastusreeglitest, kuna talle tundus, et normipärase õigekirjaga kaoks raamatust mingi oluline dimensioon. Eesti keelde tõlkides panime mõned komad siiski tagasi, kui hakkas tunduma, et ilma nendeta muutub loo rütm raskesti jälgitavaks ja olulised pausid kaovad.

Europæana autorid ei avalda isiklikke seisukohti, vaid ainult toob ära sündmusi ja õhusolevaid arvamusi ja meeleolusid, mistõttu pole raamatus nimega nimetatud ei mõtlejaid, kellele vihjatakse ja keda tsiteeritakse (Freud, Fukuyama jt.), ega ka poliitikategelasi, kelle nimesid seostatakse XX sajandi õudustega, nagu natsismi, fašismi ja kommunismiga. Sest, nagu autor ise ütleb, see pole raamat ajaloost, vaid stereotüüpidest. Just need lubavad rääkida ajaloost ja sellest, kuidas kujunevad seisukohad ja ajalookäsitlus. Autori sõnul pole küsimus selles, kes võitis Hussiitide sõja kuulsal lahingu Lipani all, vaid selles, kuidas kroonikakirjutajad sellest kirjutavad.

Ouředníki meelest iseloomustab XX sajandit kaos, mis on omane kogu ajaloole, ent sellele lisaks veel kiirustamine, ratakus. Ja selleks, et seda lugejale edasi anda, valis ta teadlikult võimaluse panna kogu sündmuste jada kirja infantiilse tekstina, kus mitte kellelegi ega millelegi ei anta eelistust. Polegi oluline, kellelt pärineb mõni mõttelõng, oluline on see, et „*Europæana*” räägib reaalsuse ja fiktsiooni suhtest, loo sisu on nagu liivakuhi, mis koosneb XX sajandi hullumeelse tormakuse teradest.

Küllike Tohver